

Приложно поле на наказателната отговорност за кредитиране от физически лица

Васил Петров

докторант в Юридическия факултет
на СУ „Св. Кл. Охридски“
тел. 0896297761, email: vassilp@gmail.com

Резюме: Представеният материал изследва проблема за наказателната отговорност за кредитиране от физически лица. Известно е, че държавата по разни причини винаги е гледала с подозрение на кредитирането от физически лица (в отличие от кредитни институции). Особено даването на заеми с лихва като начин на припечелване на постоянен доход (лихварство) постоянно е привличало в една или друга форма неодобрението на държавата. А именно във времена на финансови затруднения и криза тази дейност се увеличава. В последно време срещу лицата, занимаващи се с такава дейност (лихвари), започва да се упражнява и наказателна репресия. Избраното средство е чл. 252, ал. 1 от Наказателния кодекс, който наказва извършването без съответно разрешение на банкови сделки по занятие.

Главната теза, която се застъпва в статията, е, че това престъпление има по-тясно приложно поле, отколкото е застъпвано в съдебната практика. Авторът достига до заключението, че дребното лихварство (когато клиентите на лихваря не надхвърлят тридесет лица) не е съставомерно.

До извода се достига чрез подробен анализ на елементите на престъплението, описани

в Наказателния кодекс, през призмата на теорията на наказателното право за бланкетните норми и същността на разрешителния режим на банковата дейност.

Подробно е анализирано единственото публикувано съдебно решение на Върховния съд по това престъпление от Наказателния кодекс.

Въз основа на направения анализ в края на материала е подчертана нуждата от правилно разбиране в теорията и съдебната практика на проблемите на това престъпление, както и на бланкетните норми въобще. Направена е препоръка за използване на регулацията, а не на забраната като метод на въздействие върху дейността по кредитиране от физически лица.

Ключови думи: кредитиране, заем с лихва, лихварство, физически лица, наказателна отговорност, бланкетна норма, разрешителен режим, банкова дейност, влогонабиране, легална дефиниция, несъставомерност.

JEL: K14, G28.

1. Въведение

Дали поради религиозни предразсъдъци¹, социална загриженост или поради икономическо невежество² съществува широко споделяно предубеждение срещу лихварството. Към това в съвремието ни се прибавя и желанието на държавата да контролира все

повече дейности от икономическия живот на страната, измежду които дейността по кредитирането на реалния сектор от икономиката. Настоящата статия прави опит за изследване на едно средство, което държавата е избрала за постигането на посочените цели и удовлетворяването на посочените предразсъдъци, загриженост, невежество и желание за контрол – наказателната отговорност за извършване на банкови сделки без разрешение по чл. 252, ал. 1 от Наказателния кодекс (НК).

2. Практиката на Върховния съд

Приетият преди повече от десетилетие състав на чл. 252 НК е рядко прилаган в практиката. Сред обнародваната практика на Върховния (касационен) съд (ВКС) има само едно решение по него – решение № 560 от 21.VI.2005 г. по н. д. № 1082/2004 г. на I н. о. На мен ми е известна само една статия, специално посветена на него, отпреди повече от десетилетие³. Това оправдава повторното разглеждане на този състав. Следващите редове са посветени на споменатото решение на ВКС. Покрай анализа на решението накратко ще бъдат засегнати и някои общи доктринални въпроси на състава.

Антетката на решението на ВКС гласи:

„Системното заемане на парични средства на широк кръг лица срещу насрещна материална облага, насочена към обезпечаване на издръжката на заемодателя, съответства на понятието за банково кредитиране. Законодателят не инкриминира сама по себе си единичната банкова сделка, а поредицата от извършвани по занятие сделки от този вид. Самият обективен състав на престъплението включва в съдържанието си системното осъществяване на еднородни деяния, поради което съответната усложнена престъпна дейност не може да се квалифицира като продължавано престъпление“.

За да разберем правилно тази позиция, е добре да знаем фактическата страна на делото. В периода 1996-2001 г. подсъдимият, регистриран като едноличен търговец, системно (по делото са констатирани 25 случая) е давал пари на заем най-вече на изпаднали във финансови затруднения свои съграждани. Сделките съвсем не са били акт на алтруизъм, съобразява съдът, а заради материална печалба – от писмено или устно уговорена лихва, понякога задържана авансово при предоставянето на сумата, или от неустойка за забава. След това получателите на заемите са били при-

¹ Свещените книги на трите основни монотеистични религии заклемяват заемането на парични средства срещу лихва – Изход, 22:24, Левит, 25:35-37, Второзаконие 23:20-21, Лука, 19:23, 19:19-27, Al-Baqarah, 2:275, Al-Baqarah, 2:276-280, Al-Imran, 3:130, Al-Nisa, 4:161, Ar-Rum, 30:39. Дискриминационните закони през Средновековието срещу евреите по отношение на достъпа им до професии и икономически дейности, съчетани с преобладаващото разбиране в юдейската религия за допустимите изключения от забраната на лихварство (при сделки с неевреи), водят до въвличане на непропорционално спрямо общото население евреи в лихварска дейност. Този порочен кръг допълнително задълбочава предразсъдъците и дискриминационното отношение към евреите. Вж. Johnson, P., A History of the Jews, New York, Harper Collins Publishers, 1987, p. 174.

² Неодобрителното отношение към лихварството и загрижеността за предотвратяване на „прекомерни“ лихви води до приемане на закони, поставящи горен предел на допустимата договорна лихва. Тези закони почиват отчасти на разбирането, че във всяко синалагматично правоотношение между страни с противоположни икономически интереси съществува идеално равновесие, „справедлива“ цена, която нерегулираните отношения между правните субекти често не постигат, което облагодетелства „икономически по-силната страна“, и че е възможно чрез закон да се постигне тази справедлива цена или поне да се поставят предели на неравновесието в полза на „икономически по-слабата страна“. Разбира се, „справедлива“ (обективна) цена не съществува. Вж. Collingwood, R. G., Economics as a Philosophical Science, Ethics, Vol. XXXVI (1926), p. 174.

³ Панайотов, Пл., Престъпно извършване на банкови сделки (чл. 252 НК), сп. „Правна мисъл“, 1996, № 4, с. 63-71. Съставът е бегло коментиран и в някои монографии и учебници по наказателно право – Михайлов, Д., Новите положения в особената част на Наказателния кодекс, С., Сиела, 2003, с. 139-141; Гиргинов, Ант., Наказателно право на Р България, Особена част, второ издание, С., Софи-Р, 2005, с. 352-353.

тискани от дадените в полза на кредитора обезпечения (ипотеки върху недвижими имоти). Получената от тази дейност печалба е била един от основните доходи на подсъдимия, тъй като иначе фирмата му през целия инкриминиран период е отчитала загуби.

През време на цялото наказателно производство и пред касационната инстанция защитата поддържа, че деянието на подсъдимия е несъставомерно и че даваните от него заеми представляват обикновени сделки по чл. 40 ЗЗД.

ВКС обаче приема: „Вярно е, че по принцип законодателят не инкриминира кредитирането между физически и/или юридически лица, но само ако се извършва в единични случаи, а не системно, и не съставлява един от основните източници за издръжката на онзи, който предоставя кредита... За да осигури нормалното функциониране на финансово-кредитната система и в частност – да защити интересите на масовите вложители и кредитополучатели, законодателят е поставил банковата дейност по разрешителен (лицензионен) режим, чието неспазване е наказуемо по чл. 252 от НК... Точно това е извършил подсъдимият [банково кредитиране], като последователно, многократно е заемал парични средства на неограничен кръг от лица, при което сделките – поотделно и в тяхната съвкупност, са били насочени към осигуряване на необходимите му средства за живот. През целия период... такава по съдържание дейност се е намирала под разрешителен режим (Вж. чл. 1, ал. 2, т. 2 от ЗБКД и чл. 1, ал. 1 и 3 от ЗБ)“.

Ако възприемем становището на ВКС, на практика всеки лихварин, от най-дребния до най-едрия, ще попадне под ударите на чл. 252, ал. 1 от НК. Ако възприемем становището

на защитата, на практика никой лихварин не ще попадне под ударите на чл. 252, ал. 1 от НК и приложното му поле би било значително стеснено. Кое е правилното становище?

3. Съставът на чл. 252, ал. 1 от НК като бланкетна наказателна норма

Съставът на чл. 252, ал. 1 от НК, приет през 1995 г., гласи: „Който без съответно разрешение извършва банкови сделки по занятие, се наказва ...“. През 1997 г. съставът претърпява незначително, с оглед интересуващия ни в статията въпрос, изменение – добавени са застрахователните и други финансови сделки. И така, очевидно е, че законодателят криминализира нарушаването на лицензионния режим на банковата дейност⁴. Нормата е с бланкетна диспозиция, тъй като препраща „за един, за няколко или за всички елементи на престъплението към норма от друг нормативен акт“⁵. Не е правилно обаче да се твърди, че препращането при чл. 252, ал. 1 от НК е за всички елементи от състава на престъплението – „относно противозаконната банкова дейност“⁶. Един елемент от състава (от обективната страна на престъплението) по чл. 252, ал. 1 от НК не е бланкетен, а именно, изискването сделките, които се извършват без изискуемото разрешение, да се извършват по занятие. Като е предвидил този елемент от състава на престъплението в НК, законодателят изрично е изключил възможността единичното извършване на сделка, която според банковото законодателство се квалифицира като банкова, да бъде престъпно. Както ще видим след малко, възможно е част от сделките да се квалифицират като банкови само ако се извършват

⁴ Затова не е съвсем коректно съставът по чл. 252, ал. 1 от НК да се характеризира като престъпно извършване на банкови сделки (Вж. Панайотов, Пл., Цит. стат.).

⁵ Стойнов, Ал., Наказателно право, Обща част, С., Сиела, 1999, с. 81-82.

⁶ Стойнов, Ал., Цит. съч., с. 81, бел. под линия 14.

системно или по занятие, но също така други могат да се квалифицират като банкови и ако се извършат еднократно. В последния случай обаче извършването им без разрешение еднократно няма да бъде съставомерно, макар че може да представлява административно нарушение на банковото законодателство⁷.

Субект на престъплението може да бъде всяко наказателноотговорно лице. При тежаването на съответна лицензия за извършване на банкова, застрахователна и пр. дейност не е абсолютна пречка да се носи наказателна отговорност⁸.

Престъплението е такова извършвано по занаят⁹. Деецът трябва да извърши множество¹⁰ еднородни банкови, застрахователни или други финансови сделки без съответното разрешение, с които се стреми да извлече определени (основни или допълнителни) противозаконни доходи.

Престъплението е формално, на просто извършване, тъй като законът не предвижда конкретен престъпен резултат, с настъпването на който то да бъде довършено. Ако обаче с дейността на дееца „са причинени другиму значителни вреди или са получени значителни неправомерни доходи“, деецът носи отговорност по квалифицирания състав по ал. 2 на чл. 252 от НК¹¹.

От субективна страна съставът включва вина. Особеност на разглежданото престъпление

е, че то може да се извърши само с пряк умисъл. Умисълът на дееца трябва да обхваща съзнаване на всички елементи от обективната страна на престъплението. При престъпленията на просто извършване, каквото е коментираното, интелектуалният момент включва единствено познание за обективните качества на самото деяние, а от волева – единствено съзнава неизбежността на деянието си за постигане на целта си (получаване на неправомерни доходи).

Всъщност определящо за съставомерността на деянието в конкретния случай са именно обективните качества на деянието, доколкото, ако деянието от обективна страна не покрива диспозицията на състава на чл. 252, ал. 1 от НК във връзка с нормата, към която бланкетната норма препраща, субективното отношение на дееца към деянието е irrelevantно. Както вече стана дума, нормата на чл. 252, ал. 1 от НК криминализира нарушаването на лицензионния режим на банковата дейност и за да определим дали лихварството като дейност нарушава този режим, трябва да го изследваме внимателно.

Затова въпросът дали и доколко лихварството е престъпление зависи от това, доколко дейността на лихварина – системното кредитиране на физически и/или юридически лица с цел печалба, като източник на постоянен доход – представлява „банкова сделка“ по банковото законодателство.

⁷ По-конкретно ще е налице административно нарушение по 152, ал. 1 или ал. 3 от Закона за кредитните институции, според това дали нарушителят е физическо лице или юридическо лице.

⁸ Както изглежда поддържа Гиргинов, Ант., Цит. съч., с. 353. Защото притежателят на лицензията или разрешението може да извършва сделки в нарушение на лицензията или разрешението, а възможно е последните да са незаконнообразни, като приети в противоречие със съответните специални закони, уреждащи разрешителния режим на съответната дейност. И в този случай се носи наказателна отговорност.

⁹ Стойнов, Ал., Цит. съч., с. 342. Явно неправилно е твърдението на Гиргинов, Ант., Пос. място, че става дума престъпление на системно извършване, чиято особеност се състои в това, че се извършва по занятие. Едно престъпление или е такова на системно извършване, или е извършвано по занаят, но не и двете едновременно.

¹⁰ Верен на тезата си, че престъплението по чл. 252, ал. 1 от НК е такова на системно извършване, Гиргинов, Ант., Пос. място, поддържа, че извършваните без разрешение сделки трябва да са поне три.

¹¹ Гиргинов, Ант., Пос. място.

Понятието „банкови сделки“¹² се среща преди всичко в Търговския закон – глава XXIX. Но там ли трябва да потърсим значението му така, както е употребено в НК? По моему не, тъй като Търговският закон дава уредба на частноправните отношения, възникващи между банките и другите частноправни субекти и по-общо между правните субекти, когато договорите помежду им попадат под обхвата на отделните видове сделки, уредени в глава XXIX, докато съставът на чл. 252, ал. 1 от НК дава наказателноправна защита на лицензионния, т.е. на административноправния режим на банковата дейност.

В съответствие с това ще търсим „банкови сделки, за които се изисква разрешение“ в административноправното законодателство, регулиращо банковата дейност. Търговският закон би могъл да ни бъде от помощ дотолкова, доколкото в административноправното банково законодателство е употребено понятие, за което няма легална дефиниция в него – било „банкова сделка“, „договор за банков влог“ и пр.

4. Банковото законодателство за разрешителния режим на банковата дейност от 1991 г. досега

След 1991 г. в страната ни са действали Стри закона, уреждащи лицензирането и други основни аспекти на административния режим на банковата дейност. Това са Законът за банките и кредитното дело¹³ (ЗБКД), Законът за банките¹⁴ (ЗБ) и сега действащият Закон за кредитните институции¹⁵

(ЗКИ). Тъй като по делото, което коментираме, инкриминираният период е от 1996 до 2001 г., а ЗБКД е действал до 1997 г., ще ни се наложи да анализираме и трите закона.

ЗБКД в чл. 1, ал. 2 в 10 точки дава определение кои правни сделки са банкови по смисъла на ЗБКД. Това изброяване е неизбежно, тъй като към момента на приемането му част III на Търговския закон (Търговски сделки) още не е приета. В т. 11 на същата алинея ЗБКД постановява, че банкови сделки са и „други подобни дейности, определени от Българската народна банка.“.. Това допълнение към списъка на законоустановените банкови сделки не бива да ни стъписва, то е част от допустимата законодателна техника и извършването на такива сделки по занятие и без разрешение също ще попада под ударите на чл. 252, ал. 1 от НК. Но за кои от тези сделки се изисква разрешение? Отговорът на този въпрос дава систематичното тълкуване на чл. 1, ал. 1 вр. ал. 4 на същия член, чл. 2 и чл. 9, ал. 1 от ЗБКД.

Чл. 1, ал. 1 постановява, че банка е юридическо лице в определена правноорганизационна форма, получило разрешение да извършва *по занятие* банкови сделки. Чл. 1, ал. 4 пък постановява, че с разрешение на Българската народна банка банкови сделки по занятие по ал. 2, точки 3, 4, 7 и 10 могат да извършват и други лица. По аргумент от противното от тази разпоредба следва, че никой правен субект не може да извършва по занятие сделки по т. 1, 2, 5, 6, 8 и 9 на чл. 1, ал. 1 от ЗБКД, дори и с разрешение на Българската народна банка, в противен случай ще попадне под ударите на чл. 252, ал. 1 от НК. Чл. 2 от ЗБКД пък ограничава приложното поле на банковото законодателство и на лицензи-

¹² Подробно изследване на това понятие, както и на различните видове банкови сделки, у Герджиков, О., Търговски сделки, трето прераб. и доп. изд., С., ИК „Труд и право“, 2008, с. 234-288, а за старото право, Кацаров, К., Систематичен курс по българско търговско право, четвърто фототип. изд., С., 1990, с. 517-533.

¹³ Обн., ДВ, бр. 25 от 1992 г.; изм. и доп. многократно; отм., ДВ, бр. 52 от 1997 г.

¹⁴ Обн., ДВ, бр. 52 от 1997 г.; изм. и доп. многократно; отм., ДВ, бр. 59 от 2006 г.

¹⁵ Обн., ДВ, бр. 59 от 2006 г., в сила от 01.01.2007 г., с последващи изменения и допълнения, действащ и в момента.

онния режим на банковата дейност, като в шест точки посочва правните субекти, които са освободени от разпоредбите на ЗБКД и следователно освободени от заплахата на наказателната санкция на чл. 252, ал. 1 от НК. Чл. 9, ал. 1 урежда предоставянето на разрешение за извършване на банкови сделки – разрешение може да бъде издадено за всички или за част от банковите сделки, посочени в чл. 1, ал. 2. Това означава, че ако някоя банка извърши банкова сделка извън посочените в разрешението за дейност или в нарушение на темпоралните или локалните условия по него, служителите¹⁶, които са го извършили, ще носят наказателна отговорност по чл. 252, ал. 1 от НК.

В обобщение, видно е, че правен субект, който извършва банкови сделки по см. на чл. 1, ал. 2 от ЗБКД по занятие, без да е получил разрешение¹⁷ по чл. 9, ал. 1 или по чл. 1, ал. 4, или без да попада в изключенията на чл. 2 от ЗБКД, винаги носи наказателна отговорност по чл. 252, ал. 1 от НК. В този смисъл *при действието на ЗБКД лихварството е било съставомерно*.

ЗБ има малко по-различен подход от ЗБКД. Преди всичко той урежда правния режим не само на дейността на банките (чл. 1, ал. 1-4), но и на небанковите финансови институции (чл. 1, ал. 5). Банка е акционерно дружество, което извършва публично привличане на влогове и използва привлечените парични средства за предоставяне на кредити и за инвестиции за своя сметка и на собствен риск (чл. 1, ал. 1). По-нататък в петнадесет точки ЗБ изброява търговските сделки, които банките могат да извършват, а в т. 16 постановява, че банките могат да извършват и други сделки, определени от БНБ. Обхватът на допустимите сделки за банките е разширен и по аргумент от противното

от чл. 1, ал. 3, според който банките могат да извършват по занятие и други търговски сделки, стига това да е необходимо с оглед осъществяването на дейността им или в процеса на събирането на вземанията им по предоставените от тях кредити. От тези разпоредби следва, че ако банка наруши правилата на чл. 1, ал. 2, т. 16 или чл. 1, ал. 3, извършилият нарушението банков служител ще попадне под ударите на чл. 252, ал. 1 от НК, стига, разбира се, нарушенията да са системни, не единични, както и ако бъде нарушено разрешението за извършване на банкова дейност по чл. 11, ал. 1 от ЗБ.

Тук у нас може да се породи известно съмнение. НК, както Впрочем и отмененият ЗБ говорят за „банкови сделки“, докато ЗБ оперира с понятието „банкова дейност“, при това непрецизно. Така например чл. 1, ал. 4 определя, че сделките по ал. 1 и ал. 2, т. 3, 6, 10 и 12 на същия член, *наричани по-нататък „банкова дейност“*, могат да се извършват само от лице, което е получило разрешение за банка от БНБ, или банка със седалище в чужбина, получила разрешение да извършва банкова дейност чрез клон в страната. Очевидно не това тясно понятие има предвид законът, когато в глава трета на ЗБ определя условията и реда за издаване и отнемане на разрешение за извършване на *банкова дейност*.

Но ако оставим настрана тази непрецизност, е ясно какъв е обхватът на употребеното в НК понятие „банкови сделки, за които се изисква разрешение“ по отношение на ЗБ. Това са сделките по чл. 1, ал. 1 и ал. 2, т. 3, 6, 10 и 12 от ЗБ. Извършването им по занятие и без разрешение от БНБ или в нарушение на издадено разрешение от БНБ от физическо или юридическо лице влече наказателна отговорност по

¹⁶ Именно служителите като физически лица отговарят, доколкото наказателната отговорност е лична. Вж. Стойнов, Ал., Цит. съч., с. 381.

¹⁷ Това разрешение е вид на родовото понятие лицензионен административен акт, познато на административно-то право. Вж. Зиновиева, Д., Лицензионни административни актове. 2-ро изд. С., Сиела, 2007, с. 13 и сл.

чл. 252, ал. 1 от НК за отговорното физическо лице. Разбира се, от обхвата на забраната ЗБ изключва, точно както и ЗБКД, в сегем точки определени правни субекти от своя разрешителен и регистрационен режим (чл. 2, т. 1-7).

И така, изглежда, че анализът на режима, установен в ЗБ, ни води до същия извод, както анализът на режима на ЗБКД – че дребното лихварство е съставомерно. Този извод обаче е неправилен и причината е една съвсем незабележима разпоредба в Допълнителните разпоредби (ДР) на ЗБ. § 1, т. 5 от ДР на ЗБ, която дефинира „публичното привличане на влогове“ като приемането на влогове от *повече от 30 лица*, които не са банки. Именно това е разграничителният критерий между съставомерното нарушаване на разрешителния режим на банковата дейност и кварталното (дребно) лихварство. Дребното лихварство е несъставомерно, но *когато клиентите на лихваря надхвърлят 30, деянието му става съставомерно по НК*.

До същия извод ще ни доведе и анализът на режима, установен и със ЗКИ. §1, т. 3 от ДР на същия закон гласи: „Публично привличане на влогове или други възстановими средства“ е приемането на влогове или други възстановими средства от повече от *30 лица*, които не са банки или други институционални инвеститори ...“.

И така, можем да кажем, че в периода след 1997 г. законодателят ограничава лицензионния режим на банковата дейност и по този начин наказателната отговорност по чл. 252, ал. 1 от НК. По отношение на дребните лихвари (тези, които набират средства и предоставят заеми с цел печалба по занятие на не повече от 30 лица, които не са банки или други институционални инвеститори) този лицензионен режим и наказателната отговорност, която го охранява, не се прилагат.

5. Правилото за обратното действие на по-благоприятния закон в наказателното право и бланкетните норми

Едно възражение, което може да се отправя на подобна трактовка, е, че макар деянието на лихваря да включва само кредитиране, но не и привличане на влогове, то чл. 1, ал. 1 от ЗБ и чл. 1, ал. 1 от ЗКИ описват основната, типичната банкова дейност чрез посочване на съвкупността от най-присъщите за всяка банка сделки. Законът не създава абсолютно задължение за банките да дават кредити единствено от привлечения влогов капитал. Всъщност точно с този довод ВКС отхвърля възражение на защитата за несъставомерност на деянието по коментираното дело. Този довод обаче трябва да се отблъсне като неоснователен. НК забранява извършването на банкови сделки без съответното разрешение, а банковата сделка, за която се изисква разрешение, по думите на самите ЗБ/ЗКИ, е публично привличане на влогове и предоставяне на кредити (кумулятивно).

От горното следва, че в периода, в който има припокриване на действието на ЗБКД (1991-1997 г.) и инкриминирания период (1996-2001 г.), значи в периода 1996-1997 г., дейността на подсъдимия е била съставомерна, тъй като ЗБКД не е правел никаква разлика между извършването по занятие на сделки, изискващи разрешение, според обема на извършваната дейност (многобройността на клиентелата). Затова пък след отмяната на ЗБКД и при действието на ЗБ и впоследствие на ЗКИ законът прави разлика в обема на извършваната дейност, когато става дума за кредитиране и привличане на парични средства – било пряко, било като последица от печалба от давани заеми по занятие – няма изискване за разрешение и съответно наказателна отговорност, когато клиентите на лихваря са до 30 физически или юридически лица, освен ако не са банки или институционални инвеститори.

По правилото за обратното действие на по-благоприятния закон на чл. 2, ал. 2 от НК това означава, че деянието на подсъдимия е несъставомерно, тъй като, както става видно от решението, по делото са установени само 25 случая, т.е. ЗБ е по-благоприятен закон, настъпил до влизане в сила на присъдата и подсъдимият по делото е следвало да бъде оправдан. Затова и в конкретния случай имаме налице осъждане на невинен подсъдим!

В случая за приложението на чл. 2, ал. 2 от НК е релевантен фактът, че се касае за бланкетна разпоредба в НК. Чл. 2, ал. 2 от НК важи при всеки последвал по-благоприятен закон, не само по-благоприятен *наказателен* закон, сиреч при изрична промяна в разпоредбата в НК. Друго е било положението при действието на първия наш Наказателен закон¹⁸, който изрично е предвиждал обратното действие на „по-мекия *наказателен* закон“. Но дори тогава доктрината е приемала, че всяка благоприятна промяна ползва подсъдимия¹⁹.

Наистина, съществува едно старо постановление на Върховния съд (ПП № 1-1983 г., т. 2, б. „в“), в което се приема, че правилото за обратното действие на по-благоприятния закон „не се отнася до случаите на изменение на правилата, които запълват бланкетната наказателна норма ...“. То обаче се отнася само до автотранспортните престъпления и не бива да се следва извън тях. Освен това е и свършено немотивирано²⁰.

Дори и ако по делото са налице данни за повече от 30 лица, те трябва да бъдат посочени в обвинителния акт. В него трябва да бъдат посочени и разпоредбите, към които бланкетната диспозиция на чл. 252, ал. 1 от НК препраща, *включително и точната разпоредба от ДР на ЗБ и ЗКИ – § 1, т. 5 от ДР на ЗБ или § 1, т. 3 от*

ДР на ЗКИ, тъй като те са решаващи за съставомерността на деянието. Без изричното им посочване в обвинителния акт ще бъде нарушено правото на защита на обвиняемия и съответно ще бъде налице съществено процесуално нарушение, водещо до отмяна на присъдата²¹.

6. Заключение

Като обобщение може да приемем, че съставът на чл. 252, ал. 1 от НК е получил незаслужено малко внимание. А внимателният му анализ освен това ще спомогне за възраждане на интереса върху някои важни въпроси, които понастоящем изглеждат безспорни. Необходимо е по-внимателно разбиране и прилагане на състава на престъпното извършване на банкови сделки както от теорията, така и от съдебната практика. От правно-политическа гледна точка държавата внимателно трябва да прецени, при бъдеща преуредба на законодателството в областта на кредитирането, какъв да бъде обхватът на наказателната отговорност за извършване на професионална заемна дейност от физически лица. За препоръчване е да бъде използван методът на регулацията, а не на забраната, защото забраната на тази дейност няма да премахне нуждата от парични средства, в която изпадат различни лица и която не може в пълна степен да бъде задоволена от кредитните институции и другите кредитодатели. Забраната, правейки дейността на лихварите нелегална, оскъпява, заради внесената несигурност и заплахата от наказателно преследване, допълнително лихвите по отпусканите от тях заеми и така всъщност уврежда интересите на лицата, които се цели да бъдат защитени, и сериозно затруднява възможността държавата да упражнява ефективен контрол. **ИА**

¹⁸ Утвърден с указ № 43 от 02.02.1896 г., обн., ДВ, бр. 40 от 21.02.1896 г., многократно изм. и доп., отм., ДВ, бр. 13 от 13.02.1951 г., в сила от 13.03.1951 г.

¹⁹ Долапчиев, Н., Наказателно право, Обща част, фототипно изд., С., изд. БАН, 1994, с. 83.

²⁰ Груев, Л., Бланкетни наказателноправни норми, С., Сиби, 1997, с. 112.

²¹ Р. 535-1992-II н. о., р. 366-1999-III н. о.